ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

VOLUME–XII, Special Issues–I (B) Nov – Dec 2025

Original Research Article

भारत - अमेरिका संबंध : व्यापार, संरक्षण आणि तंत्रज्ञान

*** डॉ. श्रेया संजीव दाणी,**

* राजमाता जिजाऊ शिक्षण प्रसारक मंडळाचे, कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, लांडेवाडी, भोसरी, पुणे ४११०३९.

प्रास्ताविक :

भारत, अमेरिका या दोन देशांमधील व्यापार, संरक्षण आणि तंत्रज्ञान यांमध्ये मजबूत संबंध निर्माण होत आहेत. व्यापारामध्ये दोन्ही देश सन २०३० पर्यंत द्विपक्षीय व्यापार ५०० अब्ज डॉलर्सपर्यंत वाढविण्याचे उद्दिष्ट ठेवत आहे. संरक्षण क्षेत्रात दोन्ही देशांनी संरक्षण, तंत्रज्ञान हस्तांतरण आणि संयुक्त उत्पादन यांसारख्या उपक्रमांवर लक्ष केंद्रित केले आहे. ज्यामध्ये भारत-अमेरिका संरक्षण, तंत्रज्ञान आणि व्यापार उपक्रम समाविष्ट आहेत.

आज भारत आणि अमेरिका या दोन देशांमधील संबंध चांगल्या प्रकारे विकसित झालेले आहेत. समान लोकशाही मूल्ये, द्विपक्षीय सहकार्य यामुळे 'जागतिक धोरणात्मक भागीदारी' या तत्त्वावर भारत-अमेरिका संबंध विकसित झाले आहेत. सर्वांसाठी सामायिक संधी उपलब्ध झालेली आहे. अनेक शिखर परिषदांमध्ये दोन्ही देशांमधील नेत्यांमध्ये विचार-विनिमय, चर्चा झाल्या आहेत. त्यामुळे भारत आणि अमेरिका यांच्यातील द्विपक्षीय सहकार्य व्यापक आणि बहुआयामी आहे.

अमेरिका व भारताने संरक्षण, तंत्रज्ञान, ऊर्जा सुरक्षा, दहशतवाद विरोधी इ. विविध क्षेत्रांत एकत्र काम करण्यासाठी अनेक करारांवर स्वाक्षऱ्या केल्या आहेत. तंत्रज्ञान, व्यापार, शिक्षण, सुरक्षा या क्षेत्रातील सहकार्यामुळे भारत-अमेरिका संबंध मजबूत आहेत. भारत-अमेरिका संबंध कायद्याचे राज्य, विविधतेचा आदर आणि लोकशाही सरकार यांसारख्या समान मूल्यांवर आधारित आहेत.

C opyright © 2025 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial Use Provided the Original Author and Source Are Credited.

भारत-अमेरिका व्यापारी संबंध : अमेरिका भारतासोबतची व्यापारी भागीदारी परस्पर फायदेशीर आणि समान पध्दतीने अधिक दृढ करण्याची आकांक्षा बाळगते. सन २०१९ साली अमेरिका अणि भारत यांच्यात १४९ अब्ज डॉलर्स द्विपक्षीय वस्तु आणि सेवांचा व्यापार झाला. अमेरिकेतून ऊर्जा निर्यात करणे हे व्यापार संबंधांच्या वाढीचा प्रमुख स्त्रोत आहे.

१) **व्यापार वाढविणे** - दोन्ही देशांनी २०३० पर्यंत द्विपक्षीय व्यापार $५०० अब्ज डॉलर्सपर्यंत पोहोचवण्याचे ध्येय ठेवले आहे. ज्याला 'मिशन ५००' असे नाव दिले आहे.

२) **व्यापारी करार** - २०२५च्या अखेरीस व्यापार कराराच्या पहिल्या टप्प्यावर वाटाघाटी होण्याची शक्यता आहे.

३) **ऊर्जा व्यापार** - भारताला अमेरिकेकडून ऊर्जा आयात वाढविण्यास मदत होईल. ज्यामुळे व्यापारी तूट कमी होण्यास मदत होईल.

ISSN: P-2455-0515
E- 2394-8450

Educreator Research Journal

VOLUME–XII, Special Issues–I (B) Nov – Dec 2025

Original Research Article

प्रमुख आयात / निर्यात (२०२४):

१) **अमेरिकेकडून भारताची आयात** - लोखंड आणि पोलाद (२०२४ मध्ये $८४५,७४७,४८६) आणि इतर उत्पादनामध्ये कच्चे पेट्रोलियम, हिरे, विमानाचे सुटे भाग आणि कोळसा.

२) **अमेरिकेची भारताला निर्यात** : खनिज, इंधन आणि तेल ($$१२.९ अब्ज) मौल्यवान रत्ने ($५.१६ अब्ज) बॉयलर आणि मशिनरी ($३.७ अब्ज) आणि इलेक्ट्रिकल मशीनरी ($२.४ अब्ज)

अमेरिका आणि भारत हे व्यापारी भागीदार आहेत. अमेरिका आणि भारत यांच्यातील द्विपक्षीय सहकार्यात व्यापार आणि गुंतवणूक संबंध महत्त्वाचे आहेत.

दोन्ही देश विद्यमान द्विपक्षीय व्यापार निर्बंध काढून टाकू शकले तर त्यांना त्यांचे व्यावसायिक संबंध मजबूत करण्याची आणि परस्परहिताच्या जागतिक आणि प्रादेशिक व्यापार मुद्यांमध्ये सहभागी होण्याची शक्यता आहे.

भारत-अमेरिका संरक्षण क्षेत्र संबंध:

अमेरिकेने भारताला प्रमुख संरक्षण भागीदार म्हणून नियुक्त केले आहे. ज्यामुळे दोन्ही देशांतील संरक्षण संबंधांमध्ये महत्त्वपूर्ण बदल झाला आहे. सन २०१४ पासून दोन्ही देशांतील धोरणात्मक सहकार्य अधिक दृढ झाले आहे.

सुरक्षा व्यवस्था :

१. **संरक्षण सहकार्य** - इंडो पॅसिफिक प्रदेशातील सामायिक हितसंबंधामुळे भारत आणि अमेरिका यांच्यातील संरक्षण सहकार्य वाढले आहे.

२. **प्रमुख संरक्षक भागीदार** - अमेरिकेने भारताला प्रमुख संरक्षक भागीदार म्हणून मान्यता दिली आहे. जे तंत्रज्ञान हस्तांतरण सुलभ करते.

३. **संरक्षण, तंत्रज्ञान आणि व्यापार उपक्रम** - या उपक्रमाचा उद्देश सहविकास आणि सहउत्पादनाला चालना देणे आहे.

४. **धोरणात्मक भागीदारी** - भारत आणि अमेरिकेने ‘द क्वाड आणि आय२यु२' सारख्या गटांमध्येही सहकार्य वाढविले आहे.

भारत-अमेरिक तंत्रज्ञान संबंध :

विज्ञान आणि तंत्रज्ञान क्षेत्रातील संबंध दृढ होण्यासाठी भारत-अमेरिका या दोन्ही देशांनी चांगले प्रयत्न केलेले दिसतात.

१. **तंत्रज्ञान हस्तांतरण** - दोन्ही देशांमधील संरक्षण आणि तंत्रज्ञान सहकार्यामध्ये तंत्रज्ञान हस्तांतरणासंबंधी चिंता आहेत. परंतु अमेरिकेच्या ‘प्रमुख सुरक्षा भागीदार' पदामुळे सहकार्य सुलभ झाले आहेत.

२. **संयुक्त विकास** - संयुक्त विकास आणि उत्पादनासाठी नवीन संरक्षण औद्योगिक रोडमॅप विकसित करण्यावर चर्चा सुरू आहे.

३. **नवीन तंत्रज्ञान क्षेत्र** - सेमीकंडक्टर उत्पादन आणि कृत्रिम बुध्दीमत्ता (AI) विकासामध्ये संयुक्त प्रयत्नांवर लक्ष केंद्रीत केले जात आहे.

४. **सुरक्षा सुनिश्चित करणे** - दोन्ही देशांनी संवेदनशील तंत्रज्ञानाची गळती रोखण्यासाठी आणि तांत्रिक प्रगतीची सुरक्षा वाढविण्यासाठी वचनबध्दता दर्शविली आहे.

भारत आणि अमेरिका संयुक्त राष्ट्रसंघ, २० गट (G-२०) आग्नेय आशियाई राष्ट्रांचा संघ, प्रादेशिक मंच, जागतिक बँक, आंतरराष्ट्रीय संघटनांमध्ये जवळून काम करतात.

निष्कर्ष :

भारत-अमेरिका संबंध उत्तरोत्तर बहुआयामी बनले आहेत. ज्यात व्यापार, शिक्षण, संरक्षण आणि सुरक्षा, विज्ञान आणि तंत्रज्ञान, अंतराळ तंत्रज्ञान, नागरी अणुऊर्जा, अनुप्रयोग, पर्यावरण आणि आरोग्यसेवा यासारख्या भारताच्या क्षेत्रांमध्ये सहकार्य समाविष्ट आहे.

दोन्ही देशांमधील जनतेमधील संबंध या द्विपक्षीय सहकार्य संबंधांना ऊर्जा आणि बळकटी देतात. राजकीय आणि सरकारी पातळीवर नियमित बैठका होत आहेत. ज्यामध्ये राष्ट्रीय, प्रादेशिक आणि आंतरराष्ट्रीय चिंतांवर विस्तृत चर्चा होत आहे. असे असले तरी अमेरिका व भारत यांच्यातील व्यापार दिवसेंदिवस वाढत गेला. यांच्यात आर्थिक मदतीचे करार झाले. पी.एल. ४८० च्या अंतर्गत भारताला मदत करण्याच्या योजना कार्यान्वित करण्यात आल्या. भारतातील उद्योगात अमेरिकन भांडवलाची गुंतवणूक वाढत गेली. राष्ट्रप्रमुखांच्या सद्भावना भेटी झाल्या. असे असूनही परराष्ट्रसंबंधात असलेला राजनैतिक तणाव पूर्णपणे नाहीसा झालेला नाही.

संदर्भसूची :

1. *आधुनिक जगाचा इतिहास (१९२० ते १९७५) भाग २ - प्राचार्य गायकवाड, प्रा. कदम, प्रा. थोरात, श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर, द्वितीय आवृत्ती १९९०.*
2. *२०व्या शतकातील अमेरिका आणि रशिया - डॉ. काळे म.व., प्राची प्रकाशन, मुंबई १९९६.*
3. *अमेरिकेचा इतिहास (१८६०-१९९६) - डॉ. वक्काणी नि.आ., श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर १९९७.*
4. *आधुनिक जगाचा इतिहास - डॉ. भोसले जालिंदर, प्रा. भोसले सीमा, प्रा. मासाळ बंडू, रघुनाथ पब्लिशिंग, पुणे, २००४.*
5. *अमेरिकेचा इतिहास - प्रा. दाणी श्रेया, प्रा. कुलकर्णी शिल्पा, रघुनाथ एंटरप्रायजेस, २०१६.*

Cite This Article:

***डॉ. दाणी श्रे. सं.* (2025).** *भारत - अमेरिका संबंध : व्यापार, संरक्षण आणि तंत्रज्ञान.* **In Educreator Research Journal: Vol. XII (Issue VI),** pp. 82–84. **Doi:** https://doi.org/10.5281/zenodo.18327052